

ТЕРЕНСКА ИСТРАЖИВАЊА ИЗ ДУНАВСКЕ КЛИСУРЕ: СРБИ У РУМУНИЈИ

Покретањем пројекта под називом *Истраживања културе и историје Срба у Румунији*, који се одвија под окриљем Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији, последњих година су посебно интензивирани лингвистичка истраживања која се баве говорима Срба у Румунији. Овај рад представља наставак фонетско-фонолошких истраживања у оквиру пројекта и заснива на теренском истраживању које је обављено током септембра 2022. године у српском насељу у Дунавској Клисури у Румунији (Љупкова). Након анализе акценатских карактеристика – инвентара и дистрибуције прозодема у говору Љупкове, може се закључити да је једна од најизразитијих карактеристика овог говора староштокавски тип акцентуације, тј. новији троакценатски систем изведен из староштокавског двоакценатског инвентара. У раду се сагледава и однос овог говора према суседним клисурским говорима.

Кључне речи: српски говори у Румунији, Банатска клисура, акцентуација, косовско-ресавске одлике

1. Увод.

Банатска клисура обухвата крајњи југозападни део Румуније³, који представља јужно подножје планина Локве, Крак Алмаша и Сретиње према Дунаву. Пружа се на уском подручју од ушћа Нере до Ђердапа на Дунаву, са залеђем које надвишавају обронци Карпата. У насељима која припадају Банатској клисури по бројности је најприсутнија српска мањина у Румунији. Не постоји поуздани подаци о томе када је тачно почело досељавање Срба на ове просторе⁴,

¹ aleksandra.loncar.raicevic@filfak.ni.ac.rs

² Рад је настао у оквиру пројеката: *Истраживања културе и историје Срба у Румунији*, који се одвија под окриљем Центра за научна истраживања и културу Срба у Румунији при Савезу Срба у Румунији, као и у оквиру пројекта *Дијалектолошка истраживања српског језичког простора* (Институт за српски језик САНУ, Руководилац: Слободан Реметић, 178020).

³ Према попису из 2002. године данас у Румунији живи 22.560 Срба, а поред осталих 19 националних мањина, Срби се по бројности налазе на осмом месту.

⁴ Станојловић на основу ископина из старог доба (палеолит) и античког периода Римског царства, пронађених у Горњој Љупкови, Старој Молдави, Соколовцу, Златици и у другим

али постоје извори на основу којих се то десило још у 15. веку. Два века након тога Аустрија је извршила нову колонизацију српског становништва, а Банатска клисура је припала Румунији 1920. године, мирновним уговором у Трианону. Од тада се, нарочито после 1948. године, број становника српске народности у Банатској клисури смањило.

Готово сви називи насеља су српског порекла, што сведочи да Срби на овом тлу представљају најстарији етнички слој, који у континуитету живи вековима. Када је реч о становништву, А. Станојловић наводи да је немогуће утврдити када су се Срби доселили у Банатску клисуру, али да подаци пружају могућност да верујемо да су се они на ове просторе досељавали углавном у 15. веку и после 1740. године (Станојловић 2017). Оно што је значајно јесте да су се Срби на овом подручју одржали у великом броју, чему су свакако допринеле и непосредне везе са Србијом преко Дунава, као и чињеница да се Клисура налазила у саставу Војне границе.

Подаци из пописа показују на Срби живе широм територије Румуније, у свим жупанијама, а да их највише има у жупанијама: Тимиш (13.273), Караш-Северин (6.082), Арад (1.217) и Мехединци (1.178). Највећи број Срба живи у Банату: Банатској Црној Гори, Банатској клисури и у побрђу источно од Темишвара. У насељима која припадају Банатској клисури по бројности је најприсутнија српска мањина у Румунији.

Банатска клисура се простире удужини од 142 километра, од Базјаша до Дробете Турну Северин, а у тринаест насеља су Срби живели од почетка средњег века. Од ових насеља четири су на левој обали Нере, која носе назив Пољадија: Лесковица, Златица, Луговет и Соколовац, док поред Дунава леже: Базиаш, Дивич, Белобрешка, Српска Пожежена, Радимна, Мачевић, Стара Молдава, Љупкова и Свиница.

Љупкова је насеље које се налази у општини Берзаска (Berzasca) у Републици Румунији и припада округу Караш-Северин, према попису из 2011. године имало је око 1200 становника, а значајно је по присутној српској националној мањини у Румунији. Место се налази у Дунавској равници, на левој обали Дунава, 30 километара низводно од Старе Молдаве, а између дунавских притока Брестелник и Оревица.

2. Акцентуација клисурских говора

Својим географским положајем, али и језичким особинама, говор Љупкове припада групи тзв. клисурских говора које Павле Ивић сврстава у смедеревско-вршачки дијалекат (Ивић 1999: 331), чија је главна одлика комбинација старије акцентуације и шумадијско-војвођанске замене јата,

---

местима, непобитно потврђује историјску истину да је Клисура дуж Дунава „једна од главних артерије европске цивилизације“ (Станојловић 2017).

екавске са доста икавизама (Ивић, 1999: 328)⁵. Међутим, М. Томић све клисурске говоре, осим говора Свиничана, сврстава у косовко-ресавски дијалекат. Описујући говор клисурског села Радимње, Томић наводи да је у питању двоакценатски систем, са краткосилазним и дугосилазним акцентом, уз тенденцију „замене краткосилазног акцента румунским динамичким и експираторним акцентом“ (Томић 1987: 320). М. Окука сва српска насеља у Банатској клисури⁶, на румунској страни дуж Дунава југоисточно од Беле Цркве, такође сврстава у косовско-ресавске говоре (Окука 2008: 199).

Описујући српске говоре у румунском делу Баната, Виктор Веску износи запажања о постојању више акценатских типова, почев од једноакценатских говора са експираторним акцентом, у Карашеву и Свиници, преко говора са двоакценатским системом, са два силазна акцента, у Љупкови, Речашу и Банатској Црној Гори, затим троакценатских говора, са два силазна и једним дугоузлазним акцентом, у Клисуре, до четвороакценатских говора, као што је стандарни српски језик, у Тамишкој жупанији, која припада шумадијако-војвођанском говору (Веску 1976: 119).

На основу Живковићевих тврдњи, већина Срба у румунском делу Баната говори шумадијско-војвођанским дијалектом који је подељен у три локална типа: први, северни, који обухвата села северно од Темишвара и Поморишје, други, централни, који се простире између Тамиша и Балканских планина и трећи, јужни, који обухвата поједина села у Дунавској клисури (Живковић 1976: 274–275).

Неколико радова који су се појавили у новије време посвећени су само акценатској проблематици у клисурским говорима – у местима Белобрешка, Дивич и Стара Молдава: *О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској Клисури (Белобрешка)*, – (Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018); *О акценатским говорима у Банатској Клисури (Дивич)* – (Лончар Раичевић 2018), *Из акценатске проблематике српских клисурских говора у Румунији* – (Драгин 2018). Истраживања су показала да ови говори у својој основи припадају староштокавском типу, косовско-ресавском дијалекту, са доста иновација које се јављају као последица утицаја румунског језика. У већини говора је запажено и присуство експираторног акцента, као још једног од показатеља аналитичких појава које су захватиле клисурске говоре у целини.

У оквиру говора косовско-ресавског типа, описане су и прозодијске црте говора Пољадије (Лунговет, Соколовац и Златица) у радовима који су

⁵ Наводимо Ивићеву тврдњу да се „на банатској страни у југозападнијим говорима (Ковин и околина), а такође и на крајњем југоистоку (Банатска клисура) изговара *вѡда*, а у средини дуж вертикале Вршац – Бела Црква, господари кановачки акценат – *вѡда*“ (Ивић 2009: 122).

⁶ О говору Белобрешке, који припада клисурским говорима писала је и С. Милорадовић. На основу прегледа основних фонетских, морфолошких и синтаксичких карактеристика она закључује да овај говор спада у смедеревско-вршачки тип, али са значајним косовско-ресавским цртама (Милорадовић 2007).

такође засовани на подацима добијеним теренским истраживањима у оквиру пројекта *Истраживања историје и културе Срба у Румунији*. Резултати истраживања показују да и ови говори у акценатском погледу поседују типичне одлике косовско-ресавске акцентуације, али да су и у њима започети процеси нарушавања акценатског система, чему, свакако, доприноси специфична ситуација у којој се говори Дунавске Клисуре налазе као српски говори у несловенском окружењу (Лончар Раичевић 2020: 180).

Овом приликом указаћемо на основне прозодијске карактеристике говора Љупкове, који ће нам помоћи да на направимо паралеле према суседним месним говорима и употпунимо лингвистичку слику српских говора у Банатској Клисури. У коментрима ћемо се осврнути на прозодијске особине говора у непосредном суседству које су описане у претходним истраживањима у Дунавској клисури (Лончар Раичевић 2018, Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2019, Лончар Раичевић 2019, Лончар Раичевић 2020, Милорадовић 2017).

3. Инвентар и дистрибуција фонема у говору Љупкове

Говор Љупкове се по својим суштинским цртама одликује староштокавском акцентуацијом, чији је инвентар прозодема сачињен од троакценатског система са сачуваним предакценатским дужинама и радикално скраћеним квантитетом иза акцента. Дистрибуција акцената је следећа: 1. краткосилазни акценат се може наћи на иницијалном, медијалном и финалном слогу (на отвореној и затвореној ултими): *зѐлен, Оришѝва, детѝ, језѝк*; 2. дугосилазни акценат може се наћи на свим слоговима у речи: *дѝвка, девѝјка, камѝн*; 3. дугоузлазни се може наћи само на пенултими, а настаје преношењем краткосилазног акцента са ултима на дугу пенултиму: *прѝзор, унѝтра*.

У раду ће бити примењен методолшки оквир према којем ће прозодијски материја бити разврстан на основу судбине акцената у следећим позицијама:

1. Краткосилазни акценат иза неакцентоване краткоће (на отвореној и затвореној ултими) (3.1.);
2. Краткосилазни акценат у медијалној позицији (3.2.);
3. Дугосилзни акценат иза неакцентоване краткоће (на отвореној и затвореној ултими) (3.3);
4. Дугосилазни акценат у медијалној позицији иза краткоће (3.4.);
5. Краткосилазни акценат иза неакцентоване дужине (на отвореној и затвореној ултими) (3.5.);
6. Краткосилазни акценат у медијалној позицији иза неакцентоване дужине (3.6.);
7. Дугосилазни акценат иза неакцентоване дужине (на отвореној и затвореној ултими) (3.7);

8. Дугосилазни акценат у медијалној позицији иза неакцентоване дужине (3.8).

Посебно ће бити размотрене специфичности као што су: појава експираторног акцената; скраћење примарних дужина; дужење у емфазу; утицај румунског језика на акценатски систем.

- 3.1. Судбина краткосилазног акцената иза неакцентоване краткоће (на отвореној и затвореној ултими

3.1.1. Тип *сестра*

Померањем краткосилазног акцената са отворене ултима на претходни слог у већини примера у изговору се реализује метатакситичко преношење и краткосилазни акценат:⁷⁵ *д̀добро, д̀дугме, ж̀ена, ж̀ене, ј̀една, ј̀едну, м̀мка, н̀га, с̀ло, у с̀лу, с̀стра, ст̀кло; м̀ја, м̀ји, д̀на, д̀ни, њ̀га, њ̀му, т̀би; д̀шла, њ̀шли, з̀ли, м̀гла, м̀гли п̀шла, њ̀шли; дал̀ко, цр̀ено.*

Поред наведених акценатских реализација, у истој позицији, у мањем броју примера долази до дужења вокала: *д̀шла, њ̀шла; идете к̀ћи; код м̀ме и т̀те.*

Слична појава забележена је и у суседним клисурским говорима (Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018: 161, Лончар Раичевић 2019: 240). Описујући појаву кановачког дужења Ивић скреће пажњу да на простору смедеревско-вршачког дијалекта (сем иселјеничког говора Галипољских Срба) постоје два кановачка ареала: шумадијски и банатски (на крајњем истоку – Банатска клисура и Калуђерово, са српске стране). У осталим клисурским говорима се само спорадично јављају примери са кановачким дужењем, па тако С. Милорадовић описујући говор Белобрешке истиче да се „са реализацијом кановачког дугоузлазног акцената (преношење краткосилазног акцената са ултима на кратку пенултиму) срећемо у примеру *к̀жув*, који треба прихватити са резервом због могућег емфатичног предзнака, будући да је реч о обичајном маскирању“ (Милорадовић 2007: 574).

3.1.2. Тип *човек*

Када се краткосилазни акценат преноси са ултима на кратку пенултиму, без обзира на то да ли је слог са којег се преноси отворен или затворен, у овом говору се то увек чини метатакситички: *Д̀вич, д̀кат, ј̀зик, л̀нац, к̀зан, кр̀вет, к̀пус, д̀тац, п̀ток, св̀кар, с̀дат, њ̀ук, ч̀бар*; Старо место акцената на финалној затвореној ултими јавља се у малобројним примерима: *п̀в, чоб̀н.*

⁷⁵ Готово у свим косовско-ресавским говорима повучен је краткосилазни акценат са ултима (Јовић 23).

3.2. Краткосилазни акценат у медијалној позицији

3.2.1. Тип *мотика*

Највећи број примера у грађи забележен је са сачуваним краткосилазним акцентом у унутрашњем слогу иза кратког слога.:

аљина, аљине, богџа, бубрџи, војвџа, водџа, вретџо, готџо, градџа, градџу, данџињи, Драгџа, дебџе, држџа, дугџке, дукџе, живџу, икџа, икџе, јастџче, јоргџи, казџе, камџа, капџа, катџик, колџба, коњџа, корџо, кошџља, кревџа, ливџа, магџрац, марџа, менџуше, Милџновац, Молдџа, Молдџу, молџтва, невџа, недџа, несрџџа, његџа, одџџа, орџсе, Ориџа, Ориџу, напџра, погџа, покџпац, последџи, профџсор, ракџја, ракџју, решџто, родџина, отвџри (Нмн), Петковџча (Св. Петка), Ршиџца, ручџца, Србиџа, сирџта, столџца, субџта, Тумџне, ћошкџви, унџка, унџце (Нмн), хаљџа, ципџеле, црвџо, чарџпе, шарџне, шећџра; петнџес, четџри; ујџтру; његџа, његџу.

водџла, волџо, волџа, волџи, готџо, донџа, донџи, звонџо, игрџју, игрџли, имџо, имџу, имџли, искџла, испџни, копџа, копџи, крстџо, крстџли, метнџла, метнџли, напџра, носџла, носџи, обџјем, однџи, оженџо, остџло, отџшо, отџшили, побџгла, повџла, подџгли, помџгне, помџгнем, породџла, пребџли, пропџла, радџјеш, родџо, родџла, родџли, рођџна, сашџла, седџли, седџла;

У четворосложним речи у унутрашњем слогу: *Белобрџику, Бранџчево, Букурџита, градинџца, огледџло (Нјд), источџо (трпни придев), јелџцован (трпни придев), праунџка, романџца, рукавџце, сиротџња, Соколџвац, удоџца, ципџлице.;*

говорџо, говорџли, долазџли, доносџли, дочџкамо, дочџкате, женџо, женџли, затвџру, извџре, изгубџла, изгубџли, изгубџиш, истџра, куповџли, намештџли, опколџла, отворџли, откџнули, погинџо, полазџли, показџје, помџзала, потопџли, присетџли, пропџли, путџјемо; праунџци, родитџели, умџре, упознџла, учинџо, учинџли, фруштџкујем.

У мањем броју примера забележено је (метатаксихчко) преношење акцената на претходни слог (као краткосилазни): *Грџдиште, џскали, кџњина, клиџсура, мџзика, мџзику, мџчила, недџа, пџлене, прџфесор, у Рџдимни; вџрујем, дрџжимо, мџчила, прџвила, прџдала, џдала, џзела, џзели, скџпила* или акценат на ултими: *кукуруџ.*

Уколико се примери који су представљени у претходним тачкама упореде са осталим клисурским говорима (Драгин 2018: 64, Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018: 161, Лончар Раичевић 2019: 239), долазимо до закључка да је оптимална позиција краткосилазног акцената на иницијалном и медијалном слогу у речи (*мџмка, пџслу, дужџина*), а факултативно се

може срести и на ултими (*белчѹк, казѧн, његдѡв*). Финална позиција кратко-силазног акцента иза неакцентоване краткоће јавља се: а) као остатак старе ситуације (*братѧћ*); б) код прилошких сложених речи (*почѧм*); в) у заменичко-придевској парадигми (*готдѡв*); г) после скраћења (*косѧч, озгдѡр*); д) код позајмљеница (*медикамѧнт*).

3.3. Судбина дугосилазног акцента иза неакцентоване краткоће (на отвореној и затвореној ултими)

3.3.1. Тип *болѧ*

Дугосилазни акценат се у овом говору најчешће чува на отвореној ултими, о чему сведоче и забележени примери:

децѧ, земљѧ, сестрѧ (Гмн); *дошѡб, држѧ, зовѧ, зовѹ, нашѡб, орѧ, постѧм, прошѡб, седѧ* (през. 3.л. јд.), *седѹ* (през. 3.л. мн.), *стојѧ, течѧ, читѧ; затѡб, одоздѡб, тѧко; овѧ, онѧ, онѧ*

У оквиру ове групе наводимо и малобројне примере у којима је дошло до метатакцичког преношења: *тѧко; бѧжи, зѡве, пѡсти* (3. л. јд. през).

3.3.2. Тип *астѧл*:

Чување дугосилазног акцента на затвореној ултими илуструју следећи примери: *алѧт, астѧл, Банѧт, бунѧр, дувѧн, занѧт, капѹт, колѧр, костѧм, котлић, кројѧч, младѧћ, озгѡр, папѧр, пасѹљ, пешкѧр, тањѧр, рукѧв, салѧш, средњаќ, шешир; менталитѧт, пензионѧр, фестивѧл; држѧм, зовѧм, немѡј, печѧм, постѧм, предѧм, сѧдим, седѧш, читѧм, ѱдаш; овѧј, онѧј, на-зѧд, напрѧд.*

Знатно ређи су примери у којима је дошло до преношења у овој позицији: *стѡмаќ; ѧмам, кѡпам, мѧтем, пѡстѧм.*

3.4. Дугосилазни акценат у медијалној позицији иза краткоће

3.4.1. Тип *девојќа*

Дугосилазни акценат на медијалном слогу иза акцентоване краткоће у овом говору показује велику стабилност и не може се довести у питање, без обзира на постојање мањег броја примера у којима се јавља његово скраћење (у краткосилазни акценат):

бокѧнце, босѧљѧќ, градинѧрка, девојќа, девојќе, колѧвќа, колѧвску, девојќа, Италија, кућѧвни, опѧнци/опѧнце (Нмн), *Петрѡвдан, понедѧоник/понедељник, покѡјна, продѧвница, Румѹнија, румѹнски, урѧнијум, фашиѧнке, четвѡрту; залива, залѧчим, обожѧвам, покѧжеш, послѹжу, причѧстѧм, упѧлим, сачѹва; банѧтске, домѧће, румѹнске, кинѧске.*

Поређењем са подацима из осталих клисурских говора запажа се да дугосилазни акценат има слободну дистрибуцију у свим пуктовима (Дра-

гин 2018: 66, Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018: 163, Лончар Раичевић 2019: 240), на шта указују следеће карактеристике: а) чување дугосилазног акцента на отвореној ултими (*зове̑, крсти̑*); б) чување дугосилазног акцента на затвореној ултими (*апрѝл, Румѝн*); в) извршено метатаксичко преношење (*ѝде, бѝкал*); г) стабилност дугосилазног акцента на медијалном слогу иза неакцентоване краткоће (*фамѝлија, излѝчим*).

3.5.1. Тип *дѣтѣ*

Повлачењем краткосилазног акцента на претходни слог добијен је дугоузлазни акценат: *блѝза, блѝзу, бѣло, дѣте, зѣка, вино, јаја, лане, лѣћа, млѣко, мѝрна, на̀да но̀шња, пѝће, пла̀во, пла̀тно, тра̀ва, то̀рба, у то̀рбу, са̀ма, на свѐту, свѐћа, слѝга, срѐда, у срѐду, љѣрка, црна, пѐтак, итѝрѝдла*;

Померање краткосилазног акцента забележено је и у тросложним и четворосложним именичким речима: *Бала̀шевић, Бана̀нанин, гала̀ма, мушка̀рци, мртѝца (Гјд), младѝћи, мета̀ла (Гјд), катеора̀лу, кашикѝце, кил̀оте, колѐге/колѐге, крѝтење, крѝтења, пантало̀не, печѣ̀ње, Румѝни ста̀ројка (Гјд), Темишѝвара унѝтра*; у вишесложним облицима глагола: *држѝмо, доведѐмо, зовѐте, завѝкле, клица̀ду, крстѝмо, порас̀ла, послѝжите* (импер.).

У овој позицији често долази до мешања са дугосилазним акценатом: *врѝта, вѝрош, по вѝрошима, врѣ̀ме, венча̀ње, деѝтѝство, крѝтење, од пла̀тна, ра̀дња, стра̀на (Нјд), стра̀ино, у то̀бру, на машѝну*, што се може објаснити утицајем румунског језика, тј. његовог акценатског система у којем квалитет акцента није релевантан (Ивић 1990: 192). Реч је о особици која се сматра једном од карактеристика балканских језика, тзв. балканизмом који утиче на разградњу акценатског система говора са староштокавском или новоштокавском акцентуацијом. Појава аналитизације прозодијског система, на шта је непосредно утицало румунско окружење, забележена је и у другим клисурским говорима у Румунији (Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018, Лончар Раичевић 2019), али и у говорима уз саму границу са србијанске стране (Милорадовић 2007: 575). Иста појава јавља се и у говору Галипољских Срба (Ивић 1957: 32).

3.5.2. Тип *нѣрдѣ*

У затвореном кратком слогу, после неакцентоване дужине, није сачувано старо стање, о чему сведочи дугоузлазни акценат забележен у примерима: *ланчѝћ, љѝбав, клѝпа, наро̀д, про̀слук, ра̀зред, ра̀жањ, ру̀чак; вѝкло* (радни придев).

Краткосилазни акценат се у веома малом броју потврда чува у финалној позицији у затвореном слогу иза неакцентоване дужине: *нѣрдѣ*.

3.6. Краткосилазни акценат у медијалној позицији иза неакцентоване дужине

3.6.1. Тип *пйт̕али*

Старије стање са предакценатском дужином забележено је у следећим примерима: *āвл̕ија, бāџило, б̕олни̕ца, к̕омши̕ја, к̕омши̕је, лит̕ијама, љ̕уљ̕ало, Мач̕еви̕ћ, м̕ан̕уо, м̕ен̕ђ̕уше, н̕ар̕одом, н̕ар̕у̕кви̕ца, п̕ен̕зи̕ја, п̕ен̕зи̕ју, р̕аз̕ре̕да, сви̕ња̕ма, ч̕а̕ри̕а̕ви; дв̕а̕д̕ес̕ет, дв̕ан̕а̕ес; св̕ет̕о̕га; Ми̕ркови̕ћ.*

д̕и̕с̕ати, др̕уж̕или, ж̕ив̕ели, ж̕ив̕ела, ж̕ив̕иду (З.л.през), з̕ав̕иси, зн̕ач̕иле, избег̕ав̕ала, инсисти̕р̕ала, к̕аз̕ао, к̕аз̕але, к̕ар̕ала, к̕уп̕али, к̕уп̕или, м̕е̕њ̕ало, м̕ес̕ило, м̕ор̕ао, м̕ор̕ала, обож̕ав̕ала, одбег̕ав̕али, оп̕уст̕ело, осу̕и̕ш̕лао, на̕уч̕ила, пов̕ез̕але, погр̕е̕и̕ш̕ила, припов̕ед̕ала, прод̕ав̕али, при̕ч̕али, пр̕ед̕ена, прич̕ест̕ила, р̕а̕дио, р̕а̕ди̕ли, р̕а̕ђ̕али, р̕а̕ђ̕але, р̕е̕и̕шо, р̕уч̕али, с̕а̕ди̕ли, сви̕ђ̕али, с̕ни̕в̕але, сл̕уж̕ао, сл̕уж̕ила, сп̕рем̕ало, сп̕рем̕али, с̕уди̕о, с̕уди̕ле, тра̕жи̕о, тра̕жи̕ли, м̕ор̕али, м̕ан̕у̕ли, упро̕аст̕ила, ч̕ув̕ала;

Финална/медијална позиција краткосилазног акцената иза неакцентоване дужине показује да се у клисурским говорима могу јавити различита акценатска остварења (Драгин 2018: 67, Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018: 163, Лончар Раичевић 2019: 241): а) померањем краткосилазног акцената са отворене ултимае на неакцентовану дужину добија се дугоузлазни акценат (*пл̕атно, по̕на*); б) дугоузлазни акценат настао као резултат померања краткосилазног акцената са затворене ултимае (*на̕род, р̕учак*); в) старо место акцената на затвореној ултими у мањем броју пример (*п̕ов̕о̕ј, р̕аз̕б̕о̕ј*); г) чување краткосилазног акцената иза неакцентоване дужине у медијалној позицији (*к̕уп̕али, п̕ос̕е̕бно*); д) преношење на пенултиму и скраћење акцената у мањем броју примера (*пл̕атно, тра̕ва*); ђ) на месту пренесеног дугоузлазног акцената јавља се дугосилазни акценат (*д̕ете, гла̕ва*).

3.7. Судбина дугосилазног акцената иза неакцентоване дужине (на отвореној и затвореној ултими)

3.7.1 Тип *в̕ич̕е̕*:

У позицији иза дуге пенултимае дугосилазни акценат остаје на старом месту, чешће него што се повлачи са ултимае на претходни слог: *гла̕в̕е̕* (Гмн), *да̕на̕* (Гмн), *д̕е̕ца̕* (Гмн), *Ж̕ив̕е̕* (Гмн), *мили̕о̕на̕* (Гмн), *ова̕ца̕* (Гмн), *п̕о̕п̕е̕* (Г. јд), *Р̕ос̕е̕* (Гјд), *р̕у̕к̕е̕* (г.јд), *с̕ати̕* (Гмн), *ц̕е̕л̕ем̕ св̕ету̕.*

вр̕ед̕и̕ (З. л. през), *да̕ј̕е̕* (З.л.през), *ж̕ив̕у̕* (З.л.мн.), *ка̕з̕о̕, кра̕д̕е̕* (З.л.през), *к̕уп̕о̕, одс̕е̕ч̕е̕* (З.л.през), *пов̕р̕и̕ш̕е̕* (З.л.през), *пор̕а̕ст̕е̕* (З.л.през), *ра̕ст̕е̕* (З.л.през), *с̕е̕ч̕е̕* (З.л.през), *ши̕ш̕о̕;*

3.7.2. Тип *вучѐш*:

Старо стање забележено је и у позицији када се дугосилазни акценат нађе на затвореној ултими иза дуге пенултима: *машӣнѐм*, *пѐпѐм*; *вучѐш*, *вр̄шѐш*, *ж̄ив̄им*, *ж̄ив̄иш*, *обучѐм*, *пор̄астѐ*, *свучѐм*, *трѐсѐм*, *трѐсѐш*.

3.8. Дугосилазни акценат у медијалној позицији иза неакцентоване дужине

3.8.1. Тип *вр̄шѐмо*: *ж̄ив̄имо*, *ж̄ив̄ите*, *завучѐмо*, *истр̄убѐ*, *обуч̄у*, *пор̄астѐ* (3.л.мн.през), *пон̄а̄ш̄а̄ње*, *ш̄ӣш̄а̄ње*.

Финална/медијална позиција дугосилазног акцента иза неакцентоване дужине показује да се у клисурским говорима могу јавити различита акцентска остварења (Драгин 2018: 69, Лончар Раичевић и Цветковић Теофиловић 2018: 164, Лончар Раичевић 2019: 242): а) у позицији иза дуге пенултима дугосилазни остаје на старом месту на отвореној ултими (*д̄ӯш̄а̄*, *з̄уб̄ӣ*); б) у позицији иза дуге пенултима дугосилазни акценат најчешће остаје на затвореној ултими, на старом месту (*пѐпѐм*, *сѐчѐш*), в) дугосилазни акценат се добро чува у медијалној позицији иза неакцентоване дужине (*ј̄ав̄ља̄ње*, *нар̄уч̄је*); г) померање дугосилазног акцента на отвореној ултими иза дуге пенултима (*сѐче*, *прѐде*); д) ређи примери у којима се јавља пренесени дугосилазни акценат у затвореном слогу (*обучѐм*).

4. Преношење акцената.

Непреношење акцената у овом говору је у вези са општим законитостима овог дијалекатског типа – да се акценти чувају на старом месту (*не глѐда*, *не вѐли*, *не трѐба*). Акценат се веома ретко преноси на проклитику, а уколико се преношење у малобројним примерима и јави, оно је увек староштокавско. Као и у осталим говорима са старијом шрокавском акцентуацијом, присутно је метатаквичко померање акцената на проклитику, по моделу: а *â* (а) > *à* *à* (а) /*ã* *ã*(а).

Глагол *знати* у одричном облику презента има акценат на негацији: *нѐ знам*, *нѐ знаш*, *нѐ зна*. Предлошке конструкције се понашају као пунозначне речи са старим кратким акцентом на првом слогу: *љ поље*, *љ зору*.

5. Закључне напомене

Акцентски систем посматраног говора, као и остали клисурских говора, има одлике косовско-ресавске акцентуације, уз бројна одступања која су настала у процесу анализације прозодијског система. Инвенетар прозодема подразумева троакцентски систем са сачуваном преакцентском дужином и

радикално скраћеним квантитетом иза акцента. Распоред акцената је следећи: 1. краткосилазни акценат се може наћи на иницијалном, медијалном и финалном слогу (на отвореној и затвореној ултими): *зѐлен, Оришѝва, детѐ, језѝк*; 2. дугосилазни акценат може се наћи на свим слоговима у речи: *дѐвка, девѝјка, камѝн*; 3. дугоузлазни се може наћи само на пенултими, а настаје преношењем краткосилазног акцента са ултима на дугу пенултиму: *прѝзор, унѝтра*.

Као још једну од одлика која је типична за све говоре Дунавске клисуре, укључујући и говор Љупкове, издвајамо губљење поста акценатског квантитета у свим позицијама у речи (*дѝрујем, притѝкне, пет гѝдина*), као и скраћивање квантитета акценатованих слогова. Ова појава огледа се првенствено у скраћивању дугосилазног акцента у краткосилазни у крајњем отвореном слогу којем претходи преда акценатска дужина (*мрѝзи, одсѝчу*).

У великом броју примера уочено је скраћивање акцената, па се може претпоставити и постојање експираторног акцента (*дѝн, пѝт, кѝже, се спрѝма*) као још једног од показатеља аналитичких појава које су захватиле клисурске говоре у целини.

Губљење тонских опозиција и факултативна појава акцената са силазном интонацијом уместо очекиваних узлазних (*дѝте > дѝте, плѝтно > плѝтно, тѝрба > тѝрба*), спада у појаву која такође сведочи о снажном утицају румунског језика на прозодијски систем овог говора. Сличан тип скраћивања забележен је у источној Шумадији где се „порекло овог скраћивања може довести у везу са влашким супстратом или са говорима торлачке зоне (Бошњаковић 2014: 12). Међутим, у извесном броју пример започет је и обрнут процес, тј. дужење кратких акцената у дугоузлазни (*јастук > јастук, мѝгла > мѝгла, фрѝштук > фрѝштук*), што овај говор, упркос ранијим запажањима, повезује са говорима око Вршца и Беле Цркве, у којима се развио један нарочит говор, релативно архаичан, али са многим знацима мешавине.

Материјал који је представљен у овом раду пружа увид у прелиминарне податке теренских истраживања обављених на простору Дунавске клисуре, али путоказ и за будућа истраживања, након којих ће се добити целовитија слика српских говора у Румунији.

Литература

Rakić 1997: S. Rakić, Izveštaj o dijalektološkom istraživanju govora Batanje. Budapest: *Studia Slavica Hungarica*, 42, 89–98.

***

Бошњаковић 2014: Ж. Бошњаковић, Фазе и резултати балканизације прозодијског система у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта Срба у Румунији, *IwoVA VIII, Реферати VIII међународног скупа о балтословенској акцентологији, Славистички зборник*, Нова серија, књига 1, Нови Сад, 7–16.

- Бошњаковић–Вареника, 2008: Ж. Бошњаковић, С. Вареника, Прозодијске особине говора села Рудне (Румунија). Нови Сад: *Зборник матице српске за славистику*, 219–230.
- Бугарски–Степанов 2008: С. Бугарски, Љ. Степанов, *Историјски и културни споменици Срба у Румунском Банату*, Темипвар: Савез Срба у Румунији.
- Веску 1976: В. Веску. Говор Банатске Црне Горе, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XIX/1: 115–172.
- Драгин 2018: Г. Драгин. Из акценатске проблематике српских клисурских говора у Румунији, *Исходишта 4*, Темишвар/Ниш: 61–74.
- Ивић 1957: П. Ивић, О говору Галипољских Срба у: *Српски дијалектолошки зборник XII*. Београд: Српска академија наука, Институт за српски језик, 1–520.
- Ивић 1958: П. Ивић, Место банатског херског говора међу српским дијалектима у: *Зборнику „Банатске Хере“*, Нови Сад: 326–353.
- Ивић 1999: П. Ивић. Српски дијалекти и њихова класификација (II). Нови Сад: *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, XLII, 303–354.
- Ивић 2009: П. Ивић, Српски дијалекти и њихова класификација – Издавачка књижевница Зорана Стојановића, Сремски Карловци – Нови Сад,: 5 А. Лончар Раичевић, 221.
- Ивић, 1949–50: П. Ивић, О говорима Баната. Београд: *Јужнословенски филолог*, XVIII/1–4, 141–156.
- Ивић, Бошњаковић, Драгин 1994: П. Ивић, Ж. Бошњаковић и Г. Драгин, Банатски говори шумадијско-војвођанског дијалекта (Прва књига: увод и фонетизам) у: *Српски дијалектолошки зборник XI*, Београд: 1–419.
- Лончар Раичевић, Цветковић Теофиловић 2018: А. Лончар Раичевић и И. Цветковић Теофиловић, О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској Клисури (Белобрешка), *Исходишта 4*, Темишвар/Ниш: 159–170.
- Лончар Раичевић 2018: А. Лончар Раичевић, О акценатским карактеристикама српских говора у Банатској клисури (Дивич), *Зборник радова Филозофског факултета у Приштини*, XLIX (2): 287–298.
- Лончар Раичевић 2019: А. Лончар Раичевић, Инвентар и дистрибуција прозодема у српским говорима у Поморишју (Чанад), *Исходишта 5*, Темишвар/Ниш: 237–247.
- Лончар Раичевић 2020а: А. Лончар Раичевић, Акценатски систем српских говора у Румунији (Пољадија), *Исходишта 6*, Темишвар/Ниш: 173–182.
- Лончар Раичевић 2020б: А. Лончар Раичевић, Српски говори у Румунији – међујезички утицаји из прозодијске перспективе, *Српски језик XXV*: 369–379.
- Лончар Раичевић, Судимац 2022: А. Лончар Раичевић и Н. Судимац, Степен проучености фонетских и прозодијских особина српских говора у Румунији, *Исходишта 8*, Темишвар/Ниш: 97–109.
- Милорадовић 2007: С. Милорадовић, *И ракију пијем сас медом. Дијалекатска скица Белобрешке* (Румунија), у: *Probleme de filologie slavă*, XV. Temisoara Universitatea de Vest din Temisoara, 573–580.

- Окука 2008: М. Okuka, *Srpski dijalekti*. Zagreb: [SKD Prosvjeta].
- Сикимић 1994: В. Sikimić, *Proučavanje jezika Srba u Rumuniji*: Bibliografija radova o jeziku Srba u Rumuniji. U *Temišvarski zbornik* 1: 229-237.
- Станојловић А. 2017: А. Станојловић, *Монографија Банатске Клисуре*. Темшвар: Савез Срба у Румунији.
- Степанов 2006: Љ. Степанов, *Поздрав из Дунавске Клисуре*. Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Степанов 2014: Љ. Степанов, В. Степанов, *Статистички подаци о Србима у Румунији*, Темишвар: Савез Срба у Румунији.
- Томић 1984: М. Томић. Говор Свиничана, у: *Српски дијалектолошки зборник XXX*, Београд: 7–265.
- Томић 1987: М. Томић. Говор Радимаца, у: *Српски дијалектолошки зборник, XXXIII*. Београд: Српска академија наука и уметности. Институт за српскохрватски језик, 311–474.
- Томић 1989: М. Томић, *По Дунавској клисури*, Издавачко предузеће Критерион Букурешт.

Aleksandra R. Lončar Raičević

FIELD RESEARCH FROM THE DANUBE GORGE: SERBS IN ROMANIA

Summary

With the launch of the project entitled *Research on the culture and history of the Serbs in Romania*, which takes place under the auspices of the Center for scientific research and culture of the Serbs in Romania at the Union of Serbs in Romania, linguistic research dealing with languages has been especially intensified in recent years. This work is a continuation of the phonetic-phonological research within the project and is based on field research that was carried out during September 2022 in Serbian settlements in the Danube Gorge in Romania (Ljupkova and Svinica). The paper will show the accentual features - the inventory and distribution of prosodes in the speech of the Ljupkov region, which show that one of the most distinctive features of this speech is the Old Štokavian type of accentuation, i.e. the newer three-accented system derived from the Old Štokavian two-accented inventory. Special features such as: the appearance of the expiratory accent, shortening of primary lengths, shortening of the long descending accent in the last open syllable, lengthening in emphasis, compound accent and the influence of the Romanian language on the accent system of the Serbian language will be discussed in particular.

Keywords: Serbian dialects in Romania, Banat gorge, accentuation, Kosovo-Resava features